

Új városaink II.

Előző számainkban már hírt adtunk róla, hogy 2007. július 1-jei hatállyal a köztársasági elnök városi címet adományozott kilenc magyar nagyközségnek. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei, Pest megyei és Vas megyei új városokról szeptemberi számunkban írtunk. Az ismertetéseket mostani számunkban folytatjuk.

Olvasóink tudják, hogy a Területi Statisztika hagyományos témái közé tartozik az urbanizáció is. Jelen számunknak több írása foglalkozik a városok eredményeivel és problémáival. Talán túl nagy merítésnek tűnik, hogy egyaránt terítékre kerültek Magyarország és Európa legnagyobb városai, valamint a legújabbak, Ácstól Törökbálintig. Szerkesztőségünk úgy gondolja, hogy ez így igazságos. A kilenceknek azt kívánjuk, hogy fejlődjenek, környezetüknek szolgáljanak, és közösségeiket megtartva ne essenek bele a nagyok hibáiba.

SZABÓ SÁNDORNÉ

Ács

*„...e helyen hajdan: Ad status római telep volt.
...s ebből Ads, melly rövidítés a magyarnál különben is
természetes, mostani Ács nevét is ki lehet hozni.”
(Fényes Elek)*

Ács a Dunával és Győr-Moson-Sopron megyével határosan Komárom-Esztergom megye északnyugati részén, Komáromtól 10 km-re nyugatra fekszik. Földrajzi elhelyezkedése révén rendkívül jó közlekedési adottságokkal rendelkezik, mivel a Budapest–Bécs vasút és közúti főútvonal mellett helyezkedik el. Területe a megye települései közül a legnagyobb, mintegy 103,8 km². A Komáromi kistérséghez tartozik. Várossá nyilvánításával a megye városainak száma tizenegyre emelkedett.

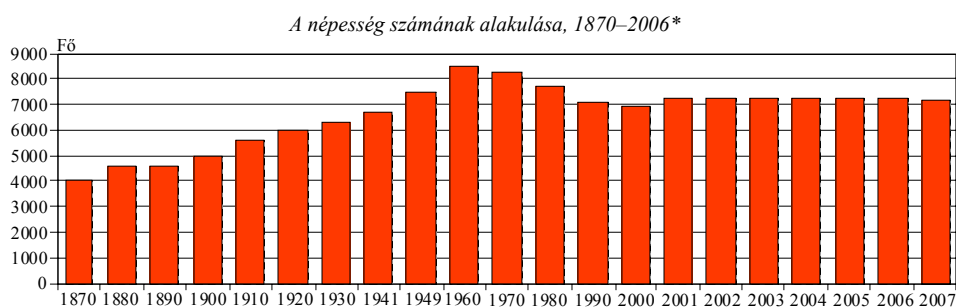
A város története

Létezik olyan legenda, miszerint a település a nevét a királyi szolgálatban álló ácsokról kapta, akik az Árpád-korban telepedtek le. Első írásos említése 1138-ban Olt, 1297-ben Ville Alch. Ács pedig már a római korban lakott volt. A Kr. u. I. században kialakult Duna menti limes erődítményei helyezkedtek el területén. Első ismert birtokosai 1346-ból nagymartoni Simon fia, később 1453-ban Pál és Vilmos frankói grófok voltak. 1540-ben teljesen elpusztították a törökök, és csak 1643 után népesült be véglegesen. Területe többször gazdát cserélt, török kori birtokosa a Hathalmi család volt, majd a Kolos, Lengyel és Poglányi családok tulajdonába került. A XVII. sz. második felében a pannonthalmi apátság, a század végén pedig gróf Esterházy Károly szerzett itt nagyobb birtokot. A település gazdasági fellendülése e család nevéhez fűződik. Juhtenyésztéséről és gyümölcsstermesztéséről lett híres. 1824-ben Lichtenstein Alajos birtoka volt, később a Zichyeké. Utóbbiak kastélya a város nevezetes épülete. Az 1848-as szabadságharc alatt Komárom közelsége miatt több véres csata dült Ács környékén. Ekkor már mintegy 3800 lakost írtak össze. Az 1867-es kiegyezést követően megindult gazdasági fejlődés eredménye az 1871-ben alapított cukorgyár. A földterület művelési módjának sajátossága, hogy határában 1863-ban, illetőleg a két világháború közötti parcellázások után 13 farmtanya épült. A polgárosodás kezdetére utal, hogy már a XX. sz. elején megalakult az Iparoskör, ezt követte a Gazdakör. Az 1920-as évektől pedig egyre több egylet, kör, testület és szervezet működött a városban.

Népesség, népmozgalom

Ács lakossága 2007 elején 7223 fő volt (szinte azonos Nyergesújfalu népességnagyságával). A népesség az 1960-as évekig dinamikusan növekedett. A népszámlálások adatai szerint 1960. január 1-jén érte el a település eddigi legmagasabb lélekszámát (8507 főt). Az ezt követő két évtizedben a természetes szaporodás a felére csökkent, az elvándorlás pedig felerősödött: 1970 és 1980 között meghaladta az ezret. Az 1980-as évtizedben az élve születés visszaesett, a halálozások pedig megszorodtak, és az elvándorlás is tovább folytatódott. E folyamatok következtében a város lakónépessége 1990-ben mintegy 1400 fővel volt kevesebb, mint 1960-ban. A csökkenés az 1990-es években megállt, a természetes fogyást kompenzálni tudta a beköltözők száma. A legutolsó censzust követően a népesség száma 7200 fő körül stagnál.

1. ábra

* 1960-ig jelen lévő, 1970-től lakónépesség.

1. táblázat

A népmozgalom főbb mutatói, 1970–2006

Időszak	Az élve születések	A halálozások	A természetes szaporodás, illetve fogyás (-)	A vándorlási különbözet
	1000 lakosra jutó évi átlaga			
1970–1979	18,0	12,4	5,5	-12,8
1980–1989	12,8	14,0	-1,2	-7,2
1990–2001	12,8	15,8	-3,0	4,1
2002–2006	9,1	13,6	-4,5	3,2

A népesség nemenkénti összetételét az áttekintett időszak egésze során nőbőbblet jellemezte. A nők aránya az utóbbi közel két évtizedben lényegében alig változott. 1990-ben 1000 férfira 1067 nő jutott, 2007-ben pedig 1061. Ez utóbbi mindössze hattal több, mint a megye többi városában.

A település népessége a megyei tendenciához hasonlóan öregedett, amit az időskorúak (64 évesek és idősebbek) hányadának mérsékelt emelkedése, a gyermekek (0–14 évesek) arányának csökkenése jelez. Míg 1980-ban a város lakosságának 22,8%-a tartozott a gyermekkorúak közé, addig negyedszázaddal később mindössze 17,4%-a.

Módosult a lakosság családi állapot szerinti összetétele is. A nőtlenek, a hajadonok aránya emelkedett, és mérséklődött a házasság aránya. Ugyanakkor a 15 éves és idősebb népességének 1970-ben még csak egy, 2001-ben viszont már 6,5%-a volt elvált, s gyakrabban fordultak elő az özvegyek is. Gyakoribbá vált az életjárási kapcsolat: 2001-ben 195 pár választotta az együttélésnek e formáját.

A népesség iskolázottsága – az általános tendenciával egyezően – számottevően emelkedett. Jelentősen visszaszorult az alacsonyabb, 1–8 osztályos végzettséggel rendelkezők hányada, ugyanakkor a középfokú végzettségűeké nőtt, és a diplomásoké is magasabb lett. Az utóbbi három évtized alatt az érettségivel rendelkezők száma megháromszorozódott, a diplomásoké pedig megduplázódott. Az iskolai végzettség tekintetében

szembetűnő, hogy nemcsak az érettségizettek, hanem a főiskolai oklevelet, egyetemi diplomát szerzettek között is több a nő, mint a férfi. 1970-ben még két és félszer több diplomás férfi élt Ácson, mint nő, 2001-re 54%-os arány következett be a nők javára. A fejlődés ellenére az iskolázottsági szint némileg alacsonyabb a megyei átlagnál.

A 2001-es censzuskor Ácson 2629 háztartást írtak össze, alig valamivel többet, mint 1970-ben. Míg szám szerint alig volt változás, jelentősen módosult a háztartások összetétele. Az egy-, illetve kétszemélyes háztartások hányada emelkedett, ezzel szemben a népesebbeké (5 vagy annál több személlyel rendelkezőké) alacsonyabb lett. Az 1970. évi 37%-kal szemben 2001-ben az ácsi háztartások több mint felében már csak legfeljebb két ember élt együtt.

2. táblázat

A háztartások főbb adatai

Megnevezés	1970	1980	1990	2001
A háztartások száma	2 611	2 619	2 590	2 629
Ebből: az egy személyből állók aránya, %	11,7	15,2	20,8	23,1
a két személyből állók aránya, %	24,8	28,6	29,4	28,0
a 3 személyből állók aránya, %	25,4	21,2	19,5	19,4
a 4 személyből állók aránya, %	21,4	21,7	19,4	17,6
az 5 és több személyből állók aránya, %	16,7	13,3	10,9	11,9
A 100 háztartásra jutó személyek száma	316	296	275	274

Gazdasági helyzet

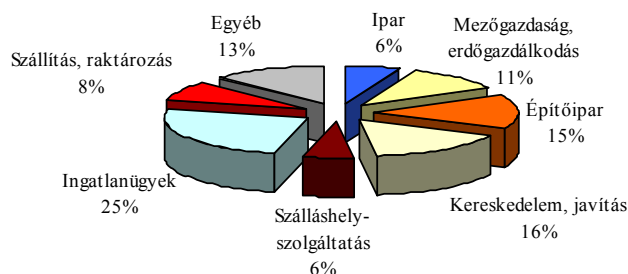
A település gazdasági életében mindig a földművelés és az állattenyésztés volt meghatározó. A mezőgazdasági kultúra évszázados hagyományai napjainkban is elevenen élnek. A mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó, a helyi, szolgáltatás jellegű kézműipar korán kifejlődött, sokaknak nyújtott évszázadokon keresztül biztos megélhetést.

Meghatározó jelentőségű volt, amikor 1871-ben Patzenhofer Konrád Ácsi Cukorgyár néven üzemet alapított a településen. A gyár az 1900-as évek elejére érte el csúcsteljesítményét, nyersanyagfelvevő körzete a Kisalföldet és a Csallóközt fogta át. A gyár már az indulásnál a legjelentősebb munkaadóvá vált. Kampányidőszakban 1000–1200 embernek adott munkát, holtidőszakban is 150–200 főt foglalkoztatott. A II. világháborút követően államosították, a rendszerváltással pedig privatizálták. 1995-ben további négy hazai cukorgyárral Magyar Cukor Részvénytársaság néven összevonták tulajdonosaik. További néhány év működés után 2001-ben leszerelték a gépeket, és a gyár végleg bezárta kapuit.

A rendszerváltással új vállalkozási, tulajdonosi formák jelentek meg, a kisvállalkozások száma megszaprodott. 2006 végén Ácson 467 vállalkozást tartottak nyilván, háromnegyedük egyéni, míg a társas vállalkozások száma nem érte el a 110-et. Legtöbb vállalkozást (115-öt) az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ágban regisztráltak, ezt követte a kereskedelem, javítás (77) és az építőipar (68). Ácson ezer lakosra 65 regisztrált vállalkozás jutott, ami a Komáromi kistérség átlagának kétharmada, a megyei átlagnak pedig 62%-a. A vállalkozások mellett a civil szférát képviselő nonprofit szervezetek is jelen vannak a városban, 2006 végén 30-at tartottak nyilván.

2. ábra

A regisztrált vállalkozások főbb gazdasági ágak szerint, 2006. december 31.

Jelenleg a legnagyobb foglalkoztatók a Hartann Hungary Tojáscsomagoló-anyag Gyártó és Forgalmazó Kft., a sertésenyésztéssel foglalkozó, magyar–olasz tulajdonú Fiorács Kft., valamint az 1800 hektáron gazdálkodó Ácsi Mezőgazdasági Szövetkezet.

A jövőben foglalkoztatási, gazdasági szempontból meghatározó lehet a bezárt Ácsi Cukorgyár helyén kialakított ipari park. A Bécs–Budapest vonalhoz kapcsolódó iparvágánnyal rendelkező, 44 hektáros területen több mint 15 ezer négyzetméteres épületnek keresnek új funkciót.

A 2001. februári népszámlálás adatai szerint az Ácson élő foglalkoztatottak száma 2788 fő volt, több mint felüknek helyben volt a munkahelye. Mintegy 1300 fő naponta ingázott, többségüket a szomszédos Komárom, valamint Győr nagyobb (NOKIA, Audi stb.) vállalkozásai alkalmazták. Az Ácson lakó foglalkoztatottak fele az ipar, építőipar területén dolgozott, csupán tizedüknek adott munkát a mezőgazdaság, valamint az erdőgazdaság.

A vállalkozások számán túl egy-egy település lakóinak gazdasági helyzetét a befizetett személyi jövedelemadó nagysága is jellemzi. Ácson 2006-ban 3379 személy fizetett jövedelemadót. Az szja alapját képező jövedelem adózónként 1 millió 418 ezer forint volt, egy adózó átlagosan 258 ezer forinttal járult hozzá a nemzetgazdaság, ezen belül Ács szja-bevételeihez. Az szja-t fizetők aránya azonos volt a megyeivel, de nem érte el a városok átlagát.

A 2006. év végi adatok szerint a település 82 kiskereskedelmi üzlettel rendelkezett. Az üzletek közül 21 élelmiszer-szaküzlet, valamint élelmiszer jellegű üzlet és áruház volt; az üzletek 62%-át egyéni vállalkozók működtették. A jelentősebb arányokat képviselő üzlettypusok közül iparcikket áruló üzletből 28, ruházati és textílszaküzletből összesen 12 található a településen. A városba látogatókat jelenleg a Duna partján lévő Natúra kemping 20, valamint Vaspusztán a falusi turizmus keretében kialakított szálláshely 6 férőhellyel várja. A település vendéglátóhelyekkel való ellátottsága kedvezőtlenebb a városok és a megye átlagánál. A 31 vendéglátóhelyből 18 étterem, cukrászda, ezeket egy kivételével egyéni vállalkozók üzemeltetik.

Lakáshelyzet, infrastruktúra

Ács arculata ma még kimondottan falusias. A település lakóépületei főként földszintesek, vagy legfeljebb tetőtér-beépítések. A 2001. évi népszámláláskor regisztrált 2562 lakóház közül mindössze 44 volt emeletes. Ezzel összefüggésben a házak szinte mindegyikében egyetlen lakás található. Átlagos alapterületük 82 m², közel azonos a községi átlaggal. Komfortosság és felszereltség tekintetében összetételük is a községek mutatóihoz hasonló; több mint felük összkomfortos, közel ötödük pedig komfort nélküli.

3. táblázat

A lakások közművesítettsége, 2006

Terület	A közüzemi vízhálózatba	A közüzemi szennyvíz-csatorna-hálózatba	A háztartási vezetékes gázt fogyasztó háztartások aránya a lakásállományon belül, %
	bekapcsolt lakások aránya, %		
Ács	81,8	75,0	68,2
Komáromi kistérség	93,4	76,4	58,8
Városok	96,2	82,2	35,0
Komárom-Esztergom megye	94,5	76,9	45,1

Ács mintegy 7200 lakójának 2006-ban 2665 lakás nyújtott otthont. A laksűrűség magasabb volt a megyeinél: 100 lakásra 271 lakos jutott.

A településen az utóbbi évtizedben felgyorsult a műszaki infrastruktúra fejlesztése, a város belterületén szinte teljességgel kiépült a vezetékes ivóvíz-, a szennyvíz-, a gáz- és villamosenergia-hálózat.

A közlekedés, az elérhetőség szempontjából a város helyzete kedvező, mivel a megyét átszelő Budapest–Bécs vasút és közút mellett fekszik. Az M1-es autópálya a település központjától mindössze 4 km-re van. Komáromhoz ma is sűrű buszjárat köti, naponta 14 járatpár szállítja a két település között az utasokat. A város belterületi útjai szilárd burkolattal ellátottak. Néhány év kihagyás után újrászerveződött a helyi autóbussz közlekedés, 11, illetve 12 km-es szakaszon két viszonylaton vehető igénybe. Személygépkocsival való ellátottság átlag alatti, 2006 végén a személygépkocsik ezer lakosra jutó száma (260) nem érte el a megyei átlag kilenczetedét sem. A járművekhez szükséges üzemanyagot a település két benzinkútja biztosítja.

Az infrastruktúra részét képező kiépített telefonhálózat jelentősége az utóbbi években a mobiltelefonok elterjedésével egy időben csökkent. A távbeszélő-fővonalak száma 2006 végére 1900-ra mérséklődött, ezer lakosra 265 egyéni távbeszélő-fővonal jutott. A kábeltelevíziós hálózat régóta kiépített a településen, a lakások hattizedében látható a helyi adás.

Oktatás, egészségügy

A város oktatásügye több mint 360 évre vezethető vissza. Református elemi népiskolája 1643-ban létesült. A katolikusok a XIX. sz. elején elemi fiókiskolát, 1894-ben óvodát létesítettek, majd 1927-ben leányiskola épült, melyben 1948-ig az Isten Megváltó Lányai rend apácai tanítottak. Jelenleg a város két óvodájában 237 óvodás gyermekkel 10 csoportban 20 óvodapedagógus foglalkozik. 100 óvodai férőhelyre 98 gyermeket írtak be, ez magasabb szám, mint a megyei (91) átlag. A városban két iskola: a Jókai Mór Általános Iskola és a Gárdonyi Géza Általános Iskola és Szakiskola működik. Ez utóbbi a Bábolnai Zeneiskola kihelyezett tagozatának is otthont ad. Az általános iskolákban a 2006/2007. tanévben 698 tanuló vett részt nappali oktatásban, 63 főállású pedagógus irányításával. Az osztálytermek száma 35 volt. A fejlődési zavarokkal, tanulási gondokkal küzdő diákok képességfejlesztő órákon vettek részt, az enyhén sérült gyermekek számára gyógypedagógiai oktatást is biztosítottak. Az oktatási alapfeladatokat ellátó általános iskolában esti tagozaton, felnőttek részére gimnáziumi érettségi megszerzésére van lehetőség. A szakiskolában a helyi, illetve a komáromi foglalkoztatók igényeihez igazodva műanyag-fröccsöntőket képeznek.

A Zichy-kastély

Az egészségügyi alapellátást 2006 végén öt háziorvos biztosította (négy a felnőttek és egy a gyermekek számára). Egy háziorvosra és házi gyermekorvosra 1445 lakos jutott, ami kevesebb, mint a városi átlag (1474). A háziorvosok – az alapfelszereltségen kívül – jól felszerelt laborral rendelkeznek. A városban 2 védőnő segíti az anyákat kisgyermekük gondozásában. A betegellátás érdekében egy gyógyszertár működik a településen.

A járóbeteg-szakellátást 2 fogorvos képviseli, így a betegeket lényegében minden más szakágban Komárom egészségügyi intézményei fogadják.

Ácson egy idősek klubja működik, amelynek 35 férőhelyén 25–30 idős ember nappali ellátásáról, étkeztetéséről gondoskodik. Az ellátottság – ezer 60 éves és idősebbre jutó 29 férőhely – kedvezőbb a megyei átlagnál. Szállást is biztosító idősek otthonával nem rendelkezik a település, de meleg étellel, kisebb-nagyobb segítségnyújtással otthonukban támogatják a rászorulókat, 2006-ban összesen 150 embert.

SZÜCS ANNA

Körösladány

Békés megye 19. városa, Körösladány, a megye északi felén, a Szeghalomi kistérségben, a Sebes-Körös torkolati szakaszához közel helyezkedik el. A város területe a Tiszántúlnak ahhoz a térségéhez tartozik, amelyet Berettyó-vidéknek neveznek. A város 123,8 km² területén 4898 fő lakik, népsűrűsége 39,5 fő/km². A folyók gátak közé terelése átalakította ugyan a környezetet, de mai napig is talán a legközelebb áll az Alföld eredeti viszonyaihoz. A város határai közelében a Körös–Maros Nemzeti Park több védelem alá helyezett területe szolgálja ennek az ökoszisztémának a fennmaradását. Ma a halban gazdag folyók, a vadban gazdag mezők és az ártéri erdőrezervek a kisváros fontos idegenforgalmi vonzerói.